

**СТРУКТУРА ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ КАРНИХ УСТАНОВ ДЛЯ
РАДЯНСЬКИХ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ НА ТЕРИТОРІЇ ПОДІЛЛЯ
ТА ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ВОЛИНИ В ПЕРІОД 1941-1944 РР.**

Автор статті на основі архівних джерел, переважно кримінальних справ зрадників Батьківщини та колабораціоністів, подає структуру та особливості функціонування карних установ для радянських військовополонених, що функціонували в період німецької окупації 1941-1944 рр. на території Поділля та Південно-Східної Волині.

Ключові слова: радянські військовополонені, Кам'янець-Подільська область, Вінницька область, Рівненська область, Волинська область, Тернопільська область, місце розташування, адміністрація, умови утримання, харчування, медичне обслуговування, важкі фізичні роботи.

Актуальність теми полягає у висвітленні питання військовополонених на основі першоджерел, що дає можливість для об'єктивного наукового аналізу всіх аспектів фашистської окупаційної політики, зокрема практики знищення військовополонених за допомогою створених нацистами карних установ.

Питання радянських військовополонених вивчалось багатьма українськими науковцями, зокрема: В. Королем, с. Гальчаком, В. Шевченком, О. Лисенком, В. Берковським та іншими [1]. Серед подільських науковців, що в своїх працях торкалися проблеми військовополонених необхідно відзначити О. Завальнюка, П. Слободянюка, М. Вавринчука, Ю. Олійника [2].

На даний час серед українських наукових праць, в яких досліджено тему нацистських таборів виокремлюються: «Довідник про табори, тюрми та гетто на окупованій території України (1941-1944)» упорядник М. Дубик, Кримське видання «Нацистські табори смерті. Очевидці свідчать.», спільне видання Інституту історії України НАН України та Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої вітчизняної війни 1941-1945 років» «Історія великих страждань. Нацистські табори для радянських військовополонених у м. Слауті на Хмельниччині: дослідження, документи, свідчення» [3, 4, 5]. У зазначених працях достатньо широко та детально досліджено місця примусового утримання населення в тому чи іншому регіоні. Найбільш узагальненим виданням є довідник М. Дубик, в якому зібрано дані українських, російських, німецьких архівів та на їх підставі класифіковано табори, що діяли на окупованій Україні. Однак на сьогодні не існує дослідження, яке б поєднало класифікацію таборів, їх опис, характерні ознаки з наведенням відповідних прикладів.

Метою статті є узагальнення характеристик притаманних шталагам, дулагам, офлагам, з використанням описів місць ув'язнення військовополонених Хмельницької, Вінницької, Рівненської, Тернопільської та Волинської областей в період німецької окупації. Також наводяться приклади на основі першоджерел, які раніше не висвітлювались науковцями.

Розпочинаючи дослідження окремих аспектів наймасштабнішого конфлікту ХХ століття – Другої світової війни, перш за все необхідно дослідити основні загарбницькі ідеї німецької влади відносно тих чи інших окупованих територій.

Розробка військової стратегії проти СРСР, в основу якої було покладено ідею ліквідації радянського державного та суспільного ладу, розділ території, фізичне винищення мільйонів росіян, українців, білорусів та інших народів, здійснення задумів німецької колонізації «східних земель», потребувало створення ряду спеціальних планів. В процесі підготовки плану «Барбаросса» кількість різних наказів, розпоряджень, інструкцій та настанов керівних структур, відомств, військового командування з питань підготовки масового винищення населення зростало з кожним днем.

За розробленим ще в 1940 році стратегічним Генеральним планом «Ост» гітлерівська Німеччина передбачала на ступні заходи щодо України:

- часткове онімечення місцевого населення;
- заселення німцями окупованих територій;
- масова депортація населення, у тому числі українців, до Сибіру;
- економічне пограбування території України;
- пограбування культурних цінностей, знищення пам'яток культури;
- перетворення місцевого населення на рабів [6, арк. 37].

Основною складовою політики гітлерівської окупаційної влади по відношенню до населення, що проживало на захоплених німецькими військами територіях під час Великої Вітчизняної війни, була політика винищення. В свою чергу, німецько-фашистська окупаційна політика була складовою загальнодержавної політики нацистської Німеччини, яка відкрито прагнула до поділу світу та всесвітнього панування.

Окупаційна політика німецької влади включала в себе широкий спектр заходів, які були спрямовані як на досягнення різних цілей військового, політичного та господарського значення, так і на виконання ряду специфічних завдань, які витікали із суті нацистського режиму. Слово геноцид (від грец. *genos* – рід, плем'я і лат. *caedere* - вбиваю) означає винищення окремих груп населення за расовими, національними, релігійними та іншими мотивами [7, с. 143].

В Третьюму рейсі геноцид вперше був застосований до єврейського, циганського, слов'янського та іншого населення на окупованих Німеччиною територіях в роки Другої світової війни.

Здійснення гітлерівцями задуманого, а саме політики геноциду по відношенню до радянських людей, розпочалось з перших днів окупації. Намагаючись тримати населення в постійному страху, окупаційна влада видала ряд наказів, інструкцій та розпоряджень, які були спрямовані на те, щоб не допустити народної боротьби та розв'язати собі руки у напрямку винищення населення.

Для реалізації політики геноциду нацисти використовували цілу систему різних заходів: відкриті та закриті розстріли, публічні повішання, заручництво, облави, погроми, табори, тюрми, переселення, депортації та інше [8, с. 76.].

Сотні тисяч людей стали в'язнями німецьких концтаборів, створених по всій території України. На конвеєр були поставлені такі засоби, як голод і голодна смерть, хвороби та відсутність медичного обслуговування, умови утримання, виснажлива праця, знущання, розстріли і т.п. Ще задовго до початку Великої Вітчизняної війни німецьким керівництвом було визначено створення та функціонування великої кількості таборів різного типу. Ці табори були органічною частиною окупаційного режиму. Також керівництво III рейху отримало певну практику ведення політики винищення. Так, в 1939 році, угорські війська розпочавши війну проти Карпатської України за схваленням А. Гітлера здійснювали розправи з полоненими – воїнами карпатської січі. Зокрема відбувались масові розстріли бранців та знущання над вцілілими у 16 створених таборах, тюрмах та інших місцях примусового утримання.

Масове знищення населення окупованих територій, в тому числі й військовополонених в 1941-1944 роках здійснювалось у 808 таборах, тюрмах та інших місцях примусового утримання (МПУ) створених окупантами на території України [9].

Табори для військовополонених (дулаги, шталаги, офлаги), для цивільного населення (гетто, трудові табори, пересильні табори) – всі без виключення служили злочинним діям фашистів для масового винищення радянських громадян. Тут умисно створювались умови, що спричиняли загибель тисяч людей.

Методика створення МПУ для військовополонених на території Поділля та Південно-Східної Волині мало чим відрізнялась від таборів, що функціонували на територіях інших регіонів. Розглянемо характеристики притаманні місцям ув'язнення досліджуваного регіону та відзначимо особливості МПУ.

Отже, табори для військовополонених, в яких утримувалась велика кількість ув'язнених, зазвичай розташовувались в приміщеннях на території колишніх військових містечок, заводів і фабрик, у військових казармах, тюрмах. Подекуди це були напівзруйновані будівлі, ледь придатні для перебування. Іноді військовополонені утримувались просто неба. В деяких таборах полонені мали змогу побудувати тимчасові бараки. Так, наприклад у таборі для військовополонених № 355 у м. Проскурові, який мав три відділення: одне з відділень знаходилося в передмісті Хмельницького, в районі Раково, на території колишніх військових казарм; інше поблизу залізничної станції с. Гречани (нині включене до смуги міста Хмельницького); третє - по вул. Кам'янецькій на території колишнього військомату, саме тут під табір окрім відведеного одноповерхового цегляного будинку, полоненими були збудовані бараки (сучасна територія Філармонії, магазину «Оптика», КЕЧ) [10, арк. 47-48; 11, арк. 60-61; 12, арк. 106-109]. Табори огорожувались колючим дротом, а по їх периметру стояли вишки із кулеметниками.

Керівництво таборами для військовополонених здійснювалось німецькими офіцерами та солдатами. Відповідно до розпорядження від 1 серпня 1938 року передбачалося, що на кожні 10 тисяч військовополонених табір потребував 131 особу керівного та наглядового персоналу. Подальше зростання кадрового складу табору могло відбуватися лише за умови, що в таборі утримувалось понад 30 тисяч військовополонених. Яскравим прикладом здійснення керівництва була загальна табірна адміністрація «Грослазарету» (шталаг № 357) поблизу містечка Славута Кам'янець-Подільської області. Станом на квітень 1943 року чисельність адміністрації шталагу № 357 сягала 400 осіб (100 осіб німців та 300 осіб таборової поліції з числа військовополонених). Адміністрація складалася в основному із німецьких офіцерів та солдат старшого віку (40-60 років), які були поранені та одужали, чи були визнані непридатними для строювої служби, тобто ті, хто за віком чи станом здоров'я не могли служити в діючій армії [5, с. 33].

До складу таборової адміністрації також входили підрозділи служби безпеки (СД) та німецький розвідувальний та контррозвідувальний орган – Абвер. Зокрема у «Грослазареті» було створено спеціальний підрозділ «ІЦ», у якому працювали співробітники Абверу [13, арк. 26].

Основним завданням служби безпеки та відділу «ІЦ» було виявлення серед військовополонених комісарів, євреїв та політпрацівників. Також у шталагах виявляли офіцерів та здійснювали їх переведення до офлагів. Вербування полонених до співпраці із німецької владою, зокрема до служби у німецькій поліції. Виявлення організації втеч та підпілля. Проведення обшуків новоприбулих полонених.

Одним з цікавих фактів, що мав місце втакому жахливому таборі, як «Грослазарет» було отримання військовополоненими кореспонденції, посилок та передач від сім'ї, а також побачення з родичами, що слідує із показів засудженого перекладача «Грослазарету» Й. Ренера. До обов'язків Ренера відносився перегляд листів та посилок, що надходили до полонених з волі та присутність при відвідуванні військовополонених родичами [13, арк. 31].

До складу табірної адміністрації також входив обслуговуючий персонал: кухарі, слюсарі, електрики та водії з числа місцевого населення. І внутрішня таборова адміністрація з числа військовополонених: писарі, перекладачі, лікарі та допоміжний медперсонал [5, с. 34].

Охорону таборів здійснювала таборова поліція та загони, що склалися з осіб інших національностей. Так, в містечку Володимир Волинський Волинської області охорону пересильного табору «Норд-365» здійснював німецький батальйон № 736 [14, арк. 30; 15, арк. 12, 29]. Шталаг № 301, що у Шепетівці Камянець-Подільської області охороняв батальйон «Гіва» з числа завербованих військовополонених [16, с. 93-94].

Умови в яких перебували ув'язнені навмисно створювались нестерпні. Перш за все полонені весь час перебування у таборі потерпали від постійних знущань з боку табірної охорони. Знаходячись у таборі полонені розміщувалися на дерев'яних нарах чи на холодній цементній підлозі. У таборі для військовополонених у м. Корець Рівненської області ув'язнені утримувалися в тісному приміщенні на нарах у чотири ряди, відстань між ярусами яких досягала лише 40 сантиметрів [17, арк. 154]. Одяг в'язнів був цілком зношений, взуття подекуди відсутнє взагалі. Взимку приміщення таборів не опалювались і полонені потерпали від холоду. Зазвичай розводили вогнища задля того щоб погрітись полоненим заборонялось.

Одним з методів винищення полонених був голод. Харчування в таборах для військовополонених було майже відсутнє. Щоденний раціон в'язня складався з баланди, яка готувалась з харчових відходів, гнилих овочів і падалі та шматка, так званого ерзац хліба, який також готувався із злакових відходів. Полонені харчувалися травою та листям, що росли навколо табору. Зрідка в'язням вдавалось отримати продукти від місцевого населення. Охорона табору зазвичай забороняла здійснювати такі акти милосердя. Харчування у вищезгаданому «Грослазареті» мало наступний вигляд: на сніданок – 1 літр окропу на кожну людину та круглий буханець ерзац-хліба - 1 кг на чотирьох в'язнів; в обід – 2 літра баланди із схожої на просо крупи. Зимом 1942-1943 років додавали мерзлу нечищену картоплю із шматочками конини; вечері не було [5, с. 238]. В деяких таборах військовополонені було доведені до крайнього відчаю, який провокував їх на вживання щурівта що найстрашніше здійснення канібалізму. Для прикладу в таборах для військовополонених смт Великі Бірки Тернопільської області [18, арк. 238, 274, 274а, 276, 278, 289, 295, 315зв.] та в м. Дубно (в передмісті Сурмичі) Рівненської області були зафіксовані прояви людоджерства [19, арк. 203; 20, арк. 61-62].

Медичне обслуговування в таборах було відсутнє. Лише в спеціально створених таборах, таких як «Грослазарет» в Славути, корпус А шаталагу № 361 (360) в м. Рівне [20, арк. 45-66], шталаг № 309 в першому військовому містечку у Вінниці [21, арк. 309; 22, арк. 167], чи в окремих відділеннях таборів створених для хворих та поранених в'язнів, здійснювалось примітивне надання медичної допомоги чи лікування. Адже не будемо забувати, що всі заходи в таборах були спрямовані на поступове винищення полонених. Зокрема під виглядом лікування та надання медичної допомоги над полоненими здійснювались різноманітні досліди. Так в «Грослазареті» час від часу виникало невідоме захворювання, яке німці називали парахолерою [6, арк. 53]. З метою проведення дослідів німецькі лікарі, додавали отруйні речовини до їжі полонених [5, с. 238]. Згодом спостерігаючи за жахливими муками в'язнів констатували їх смерть. Подекуди в таборах надавали медичну допомогу лікарі з числа військовополонених. Однак допомога ця була примітивною, адже дістати ліки чи перев'язочний матеріал не було звідки. У вищезгаданому таборі у м. Корець медичну допомогу добровільно надавав лікар-єврей. Який завдяки місцевому священику отримував частину ліків.

Зазвичай військовополонених використовували на важких роботах. Зокрема на будівництві та ремонті шосейних доріг, розвантажуванні вагонів, на видобувних кар'єрах, на торфорозробках, на каменоломнях, в сільських господарствах та інших фізичних роботах. Полонені табору с. Шевченківка Калинівського району Вінницької області використовувались на обслуговуванні аеродрому [22, арк. 103]. Також полонених використовували для викопування могил та поховання трупів після розстрілів. Військовополонених таборів, що функціонували у Вінницькій області використовували на будівництві ставки Гітлера «Вервольф». Після завершення будівництва всіх полонених розстріляли [23, арк. 116]. Ті з полонених, хто працював на сільськогосподарських роботах мали найбільше шансів здійснити втечу. І такі втечі мали місце. Зокрема в ряді сіл Кам'янець-Подільської області військовополонені, які працювали в сільському господарстві час від часу здійснювали втечі. Так, восени 1942 року полонених з тимчасового табору у с. Війтівці Кам'янець-Подільської області розприділили по господарствах ближніх сіл для виконання сільськогосподарських робіт. В цей період значна частина полонених здійснила втечу, після чого тих, хто залишився, направили до інших таборів і на таких роботах майже не використовували [24, с. 309-312].

На основі проаналізованих першоджерел встановлено, наступне:

1. Серед таборів для військовополонених існували й такі, які важко віднести до категорії таборів, оскільки вони більше нагадують пункти збору полонених чи місця тимчасового утримання. Зазвичай такі пункти виникали при переміщенні не великої кількості (до декількох десятків) полонених з табору в табір, чи при використанні їх на роботах в інших селах і містечках. Зазвичай полонених таких МПУ розміщали в сільських господарствах селян та використовували на сільськогосподарських роботах [25, арк. 221-224].

2. Існували також табори змішаного типу. Зокрема в таборах м. Вороновиця, м. Гайсин, м. Козятин, м. Літин, м. Немирів та інших місцях Вінницької області окрім військовополонених утримувалось місцеве населення, євреї, цигани [26, арк. 167]. Такі МПУ не можливо віднести до таборів військовополонених, оскільки вони не мають характерних ознак. Це в свою чергу дає підстави розглядати їх, як нову категорію - змішані табори.

3. Зазначені характеристики дають загальне уявлення про структуру таборів для військовополонених, що існували на території Поділля та Південно-Східної Волині та вказують на особливості їх функціонування. Однак перераховані ознаки не є завершеними і потребують часткового доповнення. Поряд з цим їх аналіз підтверджує, що основою в методиці створення карних установ для військовополонених була ідея винищення офіцерів та солдат Червоної армії, з максимальним використанням їх, як піддослідного матеріалу та фізичної сили.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Король В.Ю. Трагедія військовополонених на окупованій території України в 1941-1944 роках. – К.: Академія, 2004. – 128 с.; Гальчак С.Д. Східні робітники з Поділля у третьому рейху: депортація, нацистська каторга, опір поневолювачам / С.Д. Гальчак. – Вінниця : «Книга-Вега ВАТ «Віноблдрукарня», 2003. – 344 с.; Гальчак С.Д. На узбіччі суспільства: доля українських «острабайтерів» (Поділля, 1942-2007 рр.) / С.Д. Гальчак – Вінниця : Меркьюрі – Поділля, 2009. – 768 с.; В. Шевченко Варварство ХХ століття // День. 26 вересня 2008. № 173; О. Лисенко «Військовий полон у період Другої світової війни: деякі теоретичні аспекти» // «Історія великих страждань. Нацистські табори для радянських військовополонених у м. Славути на Хмельниччині: дослідж., док.,

- свідчення» / Ін-т історії України НАН України, Мелор. комплекс «Нац. музей історії ВВВ 1941-1945 років.» - К., 2011. – с. 14.; В. Берковський «Нацистські табори для військовополонених у м. Славути (1941-1944 роки)» // «Історія великих страждань. Нацистські табори для радянських військовополонених у м. Славути на Хмельниччині: дослідж., док., свідчення» / Ін-т історії України НАН України, Мелор. комплекс «Нац. музей історії ВВВ 1941-1945 років.» - К., 2011. – С. 29-50.
2. Нацистський окупаційний режим на Хмельниччині. 1941-1944. Документи і матеріали / М.П. Вавринчук, О.М. Завальнюк, П.Я. Слободянюк, А.Г. Філінюк, О.Б. Комарницький, Ю.В. Олійник. – Камінець-Подільський, Оіюм, 2009. – 574; Слободянюк П.Я. Воєнне лихоліття на Поділлі (1941-1945 рр.): мангр./ Слободянюк П.Я., Вавринчук М.П., Олійник Ю.В., Смоленюк П.С., Телячий Ю.В. – Камінець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2007.- 312 с.
  3. Довідник про табори, тюрми та гетто на окупованій території України (1941-1944) / упоряд. М.Г. Дубик. – К., 2000. – 304 с.
  4. Нацистские лагеря смерти. Очевидцы свидетельствуют. Из серии «Рассекреченная память». Крымский выпуск. Том. 2. / Составитель Валякин А.В. – Симферополь : издательство «ДОЛЯ», 2010. – 408 с.
  5. Історія великих страждань. Нацистські табори для радянських військовополонених у м. Славути на Хмельниччині: дослідж., док., свідчення» / Ін-т історії України НАН України, Мелор. комплекс «Нац. музей історії ВВВ 1941-1945 років.» - К., 2011. – 348 с.
  6. Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі ГДА СБУ), Хмельницький. - Ф.5. - Спр. 70. – Т. 7. – 206 арк.
  7. Словник іншомовних слів. Під ред. І.В. Льохіна і проф. Ф.М. Петрова. – К.: Державне видавництво політичної літератури УРСР, 1951. – 761 с.
  8. А. Литвин «Нацистская политика геноцида на территории Белоруссии (июнь 1941 – июнь 1944 гг.): общие черты и особенности практического осуществления» // «Война на уничтожение: Нацистская политика геноцида на территории Восточной Европы». Материалы международной научной конференции (Москва, 26-28 апреля 2010 года)/Фонд «Историческая память.» - М., 2010. – С. 67-86.
  9. В. Шевченко Варварство ХХ століття // День. 26 вересня 2008. № 173.
  10. ГДА СБУ, Хмельницький. – Ф.6. – Спр. 1946. – 117 арк.
  11. Там само. – Ф.6. – Спр. 2509. – 93 арк.
  12. Там само. – Ф.6. – Спр. 19905. – 308 арк.
  13. Там само. – Ф.6. – Спр. 12338. – 142 арк.
  14. ГДА СБУ. – Ф.5. – Спр. 51027. – 156 арк.
  15. ГДА СБУ. – Ф.5. – Спр. 64122. – 207 арк.
  16. М.П. Горин «Система табірних установ для військовополонених, що функціонували на території Камінець-Подільської області в період німецької окупації (1941-1944рр.)» // «Внесок учасників війни-трудівників тилу Хмельниччини в перемогу у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 років. Актуальні проблеми життєдіяльності учасників війни і шляхи їх вирішення» : зб. матеріалів обласної наук.-практ. конф., / Хмельницький університет управління та права. – Хмельницький : ХУУП, 2012. – С. 85-97.
  17. Державний архів Рівненської області. – Ф.Р-534. – Оп. 1. – Спр. 3. – 41 арк.
  18. Державний архів Тернопільської області. – Ф.Р-274. – Оп. 2. – Спр.102. – 36 арк.
  19. ГДА СБУ. – Ф.1. – Оп. 89. – Спр. 38. – 263 арк.
  20. ГДА СБУ. – Ф.1. – Оп. 89. – Спр. 23. – 158 арк.
  21. ГДА СБУ, Вінниця. – Ф.4. – Спр. 52. – Т.1. – 242 арк.
  22. Там само, Ф.4. – Спр. 9. – Т.1. – 144 арк.
  23. Там само, Ф.4. – Спр. 2. – Т.1. – 265 арк.
  24. ГДА СБУ, Хмельницький. – Ф.6. – Спр. 7540. – 313 арк.
  25. Там само. – Ф.6. – Спр. 7600. – 283 арк.
  26. ГДА СБУ, Вінниця. - Ф.4. – Спр. 141. – Т.1. – 183 арк.

Горин М.П. СТРУКТУРА И ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ КАРАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ ДЛЯ СОВЕТСКИХ ВОЕННОПЛЕННЫХ НА ТЕРРИТОРИИ ПОДОЛИИ И ЮГО-ВОСТОЧНОЙ ВОЛЫНИ В ПЕРИОД 1941-1945ГГ.

Автор статті на основани архивних источников, преимущественно уголовных дел предателей Родины и коллаборационистов, подаёт структуру и особенности функционирования карательных учреждений для советских военнопленных, которые функционировали в период немецкой оккупации 1941-1944гг. на территории Подолии и Юго-Восточной Волыни.

Ключевые слова: советские военнопленные, Каменец-Подольская область, Винницкая область, Ровенская область, Волынская область, Тернопольская область, место размещения, администрация, условия содержания, питание, медицинское обслуживание, тяжелые физические работы.

Goryn M.P. THE STRUCTURE AND FEATURES OF CRIMINAL INSTITUTIONS FOR SOVIET PRISONERS OF WAR IN PODILLIA AND SOUTH-EAST VOLYN REGION DURING THE GERMAN OCCUPATION 1941-1944.

The author of article on the basis of archive sources gives a detailed analysis of criminal cases about the collaborators and traitors who had betrayed a native land. The structure and features of criminal institutions for soviet prisoners of war, who had operated during the German occupation in Podillia and South-East Volyn region are given.

Key words: soviet prisoners of war, Kamianets-Podilskiy region, Vinnytsia region, Rivne region, Volyn region, Ternopil region, location, administration, conditions of stay, provisions, health service, hard manual labour.

УДК 261.7

І.Ю. Зінько

АНТИРЕЛІГІЙНА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ НА ПОДІЛЛІ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

У статті аналізується мережа, структура та склад релігійних організацій. Охарактеризована нормативно-правова база регулювання питань культової релігійної діяльності. Розкрита роль і завдання окремих державних інституцій у здійсненні урядової політики як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях.

Ключові статті: держава і церква, релігія, релігійні громади, влада.

Взаємовідносини радянської влади та релігійних організацій у післявоєнні роки є однією з дискусійних тем сучасної історичної науки. Релігійне життя країни знаходилося у важкому становищі. Тоталітарний атеїстичний режим існуючої влади регламентував внутрішнє життя релігійних громад, вдавався до переслідування віруючих і священнослужителів. Лише у період незалежності Української держави, державно – релігійні стосунки перейшли на рівень демократичних.

В історіографії даної проблематики з'явилися нові дослідження які підготовлені на основі великої кількості раніше недоступних архівних матеріалів. В них зроблена спроба з нових концептуальних позицій розкрити проблему взаємовідносин держави і релігійних організацій.

Вивченню партійно-державної політики щодо церков сектантських громад та становища їхніх віруючих присвячена низка наукових праць. Багато з них розглядають історію розвитку, віровчення, культові особливості та побут окремих сектантських громад. Інші ж праці присвячені дослідженню відносин релігійних організацій з органами державної влади.

Праці останніх років з історії виникнення і розвитку, питань побуту та культових особливостей найбільших в Україні релігійних протестантських громад євангельських християн-баптистів, адвентистів сьомого дня, християн віри євангельської (п'ятидесятників) та ряду небагаточисельних сектантських громад написані такими дослідниками як Панченко П.П., Решетников Ю.С., Жукалюк Н., Любашенко В., Вільховий Ю.В., Год Б.В. [1]. Становлення релігійних організацій післявоєнного десятиліття, активізація діяльності протестантських течій, формування нової релігійної мережі, відновлення церковних структур, утворення релігійних центрів, причини релігійної опозиції, з одного боку та реакція тогочасної влади, поширення антирелігійної ідеології, засоби та методи впровадження у життя атеїстичної політики, з іншого боку, висвітлюються у наукових роботах Сьоміна С.В., Кальниша Ю.Г., Петрика В.М., Остроухова В.В., Вільхового Ю.В., Бажана О.Г., Данилюка Ю.З., Войналовича В.А. [2].

У даному дослідженні автор намагається розкрити суть взаємовідносин держави та протестантських релігійних організацій, показати радянську атеїстичну політику та її результати на прикладі релігійних громад Поділля.

Легітимного законодавства про релігійні культу, прийнятого вищими законодавчими органами у післявоєнний період на республіканському чи союзному рівні, не існувало. Проект закону про культ під назвою «Про становище церкви в СРСР» був розроблений в січні 1944 року. Та завершення ця робота не мала [3,45]. Тому державне регулювання релігійного питання